

NAĐMEĐER: TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ ŠEĆANJE NA INTERNACIJU

7.

Kažnjenik je visio dva sata u bunaru, s glavom nadolje

Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Jedan od logoraša zloglasnog Nađmeđera je između ostalog zapisao: „U kuhinjama se kuvalo – za ručak: voda, za večeru: voda. Na hiljade litara vode stavljalo se po nekoliko kilograma crne mljevene trave, šećerne ili žute repe. Ta bistra vruća voda dijelila se hiljadama ljudi kao hrana... Ljudi više nijesu ličili na ljudska stvorenja nego na aveti... Izgubljeni pogledi namučjenih smrtnika proždrali su i travku, ugledanu kroz žicu... Dan je bio vječnost, noć je bila vječnost. Jer ako se nije drhtalo od zime pod tankim čebetom, noću se nije moglo spavati od gladi... Bolnice su se brzo punile i brzo praznile. Punio ih je logor, praznilo groblje. U njih se većinom nije dolazilo, nego donosilo – i to kad već nije bilo spasa. Takav je bio sistem”

ŽIVILEŠEVI

Najveća glad u logoru Nađmeđer je bila tokom proljeća 1917. godine, sve dok paketi sa hranom nijesu, istina sporadično, počeli da za Crnogorce stižu od Crnogorskog crvenog krsta. Dr Živko Topalović navodi da je u tom periodu glad bila toliko velika da su logoraši pojeli svaku travku u logoru. Komanda logora je nekoliko puta umanjivala sljedovanje hrane sve dok nije spalo ispod minimuma za održanje životnih funkcija organizma, pa su ljudi počeli da haluciniraju pokušavajući da pruženom rukom kroz žičanu ogradu uoberu zamišljenu travku. Stražari su, bez opomene, pucali na svakoga koji se primakao ogradi. Topalović piše: „Hrane je bilo neobično malo. Osnovna hrana je bila stočna repa. Od nje se nije moglo ishraniti. Ljudi su prosto čili. Jedan je dio otišao u bolnice u odjeljenja za tuberkoloze. Drugi su prosto nestajali. Moglo se vidjeti, na primjer, da vojnik ide sa društvom i umire, a drugovi ga metnu u kolica i voze u logor... Umro je od iznurenosti... Bilo je leševa odraslih ljudi koji nijesu težili više od 30 kilograma”.

POMOĆ

Uzroci smrti najvećeg broja umrlih logoraša u Nađmeđeru jesu epidemije dizenterije,

Vješanje sa glavom na dolje u bunaru smatralo se jednom od najtežih kazni, i bilo je omiljeno komandantu logora i njegovom pomoćniku. Izricano je onima koji su protestovali kod komande ili su optuženi da pripremaju neku vrstu pobune među logorašima

Jedna od kazni u Nađmeđeru je bila zabrana uzimanja sljedovanja hrane na jedan ili dva dana. Za mnoge se ta kazna tragično završavala. Vezivanje za kolac je bila kazna za pokušaj bjekstva i izricali su je komandant logora i njegov pomoćnik. Na centralnom mjestu u dvorištu logora nalazio se kolac za koji je kažnjenik vezan iza leđa, unakrst, lijeva ruka desna noga, desna ruka lijeva noga

Crnogorci i Rusi u austrougarskom logoru

Logorske barake u Nađmeđeru

pegavog tifusa, tuberkoloze i glad. Kad su logoraši počeli da haluciniraju i umiru od gladi, posredstvom međunarodnog Crvenog krsta, sukobljene strane su prihvatile da se logorašima u Austrougarskoj dostavlja pomoć u hrani i paketima na lične adrese logoraša. Do polovine 1917. godine hrana je logorašima dostavljana od strane pojedinaca, Crvenog krsta i humanitarnih organizacija. Austrougarska je otežavala ovako slanje paketa uskraćivanjem adresa logoraša, oštećenjem i krađom paketa. Saveznici su polovinom 1917. godine formirali u Parizu Komitet za pomoć zarobljenici-

ma. Komitet je hranu logorašima slao vagonima iz Berna (Švajcarska) u svaki logor. Pošiljke je primao odbor logoraša i predstavnik komandi logora. Time je spriječena mogućnost da hranu uzima Austrougarska. Vagonsko dopremanje hrane u logore, pa i u Nađmeđer, trajalo je do kraja rata. Ovim je omogućeno da 44 odsto logoraša ne umre od gladi. Crnogorci su zbog svog tretmana kod saveznika nakon kapitulacije imali problema sa dobijanjem pomoći od savezničkog Komiteta za pomoć zarobljenicima iz Berna, pa su se najviše oslanjali na pomoć Crnogorskog Crvenog krsta

i društava za pomoć ratnim zarobljenicima i interniranim civilima koje su se, kao njegovi ogranci, osnivali u crnogorskoj emigraciji.

KAŽNJAVANJE LOGORAŠA

Kažnjavanje logoraša bila je svakodnevna pojava. Svako narušavanje kućnog reda koje je definisala komanda logora rigorozno je kažnjavano. Nasuprot logorima u kojima su bili internirani oficiri i činovnici, u Nađmeđeru se nije vodilo računa o odredbama Haških i ostalih međunarodnih konvencija koje regulišu prava ratnih zarobljenika i interniranih civila. Bez kodifikacije disciplinskih prestupa, po samovolji i shodno svom raspoloženju, komandni kadar je određivao visinu kazne. Batine su bila prva, osnovna i svakodnevno primjenjivana kaznena mjera. Davane su sa i bez razloga. Po svojoj volji i procjeni izricali su je svi iz komande logora, od stražara do komandanta. Jedna od kazni je bila zabrana uzimanja sljedovanja hrane na jedan ili dva dana. Za mnoge se ta kazna tragično završavala imajući u vidu izgladnelost i narušeno zdravlje logoraša.

Vezivanje za kolac je bila kazna za pokušaj bjekstva i izricali su je komandant logora i njegov pomoćnik. Na centralnom mjestu u dvorištu logora nalazio se kolac za koji je kažnjenik vezan iza leđa, unakrst, lijeva ruka desna noga, desna ruka lijeva noga.

LOGORSKI ZATVOR

Iako je cijeli logor predstavljao zatvor sa uslovima boravka nedostojnih čovjeku, u njemu su postojale još gore mjeste - logorski zatvor. Ta prostorija, koju su zvali „betonska grobnica”, je bila bez prozora i sa vratima na koja se zbog visine ulazilo pognute glave. Nije imala ništa od inventara, čak ni krevet za kažnjenika. Kažnjenik je tučen dva puta dnevno, i mnogi nijesu izašli živi iz tog zatvora u zatvoru. Većina preživjelih je ostala sa trajnim psiho-fizičkim posljedicama. Vješanje sa glavom na dolje u bunaru smatralo se jednom od najtežih kazni, i bilo je omiljeno komandantu logora i njegovom pomoćniku. Izricano je onima koji su protestovali kod komande ili su optuženi da pripremaju neku vrstu pobune među logorašima. Vezanih ruku na leđima i nogu oko člana-

Iako je cijeli logor predstavljao zatvor sa uslovima boravka nedostojnih čovjeku, u njemu je postojalo još gore mjesto - logorski zatvor. Ta prostorija, koju su zvali „betonska grobnica”, je bila bez prozora i sa vratima na koja se zbog visine ulazilo pognute glave. Nije imala ništa od inventara. Kažnjenik je tučen dva puta dnevno, i mnogi iz njega nijesu izašli živi

ka, obučen samo u gaće, kažnjenik je obješen na stubu visio sa glavom na dolje, s tim što je dužinom cijelog tijela bio u bunarskom otvoru. Kazna je bila da tako visi dva sata i dasve vrijeme mora biti svjestan. Ako bi izgubio svijest, bio bi skinut dok se osvijesti, pa onda ponovo obješen da kaznu izdrži do kraja. Kazna se izvršavala bez obzira na vremenske uslove, kišu, snijeg ili sunce. Najteža, smrtna kazna izvršavala se vješanjem. Crnogorski logoraš optužen na smrt zbog buntovništva Nedeljko Milunov Baosić iz Kolašina, obješen je javno za primjer ostalima, visio je dva dana dok ga nijesu skinuli i odnijeli u nepoznatom pravcu. Grob mu nije pronađen.

PRINUDNI RADOVI VAN LOGORA

Iz Nađmeđera, koji je bio maritični logor, veliki broj interniraca upućivan je na radove širom Monarhije i privremeno, do 6 mjeseci, smještan u pomoćne logore. Komandi logora je to odgovaralo jer bi olakšalo brojno stanje u logoru i oslobodilo smještajne kapacitete za nove logoraše čiji priliv je bio stalan. Radna snaga Austrougarske je mobilisana i na frontu, pa je potreba za zarobljeničkom radnom snagom bila velika. I sami logoraši su se dobrovoljno prijavljivali za rad, želeći da izbjegnju težak život u logoru, glad i torturu. Krajem aprila 1918. godine po brojnom stanju u nađmeđerskom logoru je bilo 4.720 Crnogoraca, od čega u samom logoru 1.120, dok je 3.600 bilo na radu širom Austrougarske. Poljoprivredni radovi su izvođeni na imanjima veleposjednika na Dunavskoj Adi, a logoraši su slani na rad u šećerane, uljare i mlinove. U fabrikama naoružanja i vojne opreme, rudnicima i kamenolomima, radili su najteže, najprljavije i po zdravlje najopasnije poslove, bez adekvatne opreme i osnovnih higijensko-tehničkih mjera zaštite.

(Nastavlja se)

Groblje u Nađmeđeru